

Oryginalna praca badawcza

DOI: 10.34858/SNB.1.2020.006

Artur Winnicki

Akademia Pomorska w Słupsku

ORCID: 0000-0002-1009-8756

e-mail: arturwinnicki.pol@gmail.com

KSZTAŁTOWANIE SIĘ MODELU I ROLI SŁUŻBY DYŻURNEJ W INSTYTUCJACH POLICYJNYCH I JEJ OBECNE ZNACZENIE W ZAINICJOWANIU DZIAŁAŃ POLICJI NA RZECZ ZAPEWNIENIA BEZPIECZEŃSTWA WEWNĘTRZNEGO NA SZCZEBLU LOKALNYM

THE SHAPING OF THE MODEL AND ROLE OF THE DUTY SERVICE IN POLICE INSTITUTIONS AND ITS CURRENT IMPORTANCE IN INITIATING POLICE ACTION TO ENSURE INTERNAL SECURITY AT THE LOCAL LEVEL

Zarys treści: Autor przedstawia w sposób przekrojowy kształtowanie się modelu służby dyżurnej w strukturach instytucji policyjnych w poprzednim stuleciu, aż po czasy obecne. Zwraca uwagę na postrzeganie stanowiska dyżurnego jednostki organizacyjnej Policji na przestrzeni dziesięcioleci w jednostkach terenowych. Dostrzega coraz to donioślejszą rolę sprawowanej funkcji w strukturach jednostek na szczeblu lokalnym. Uzmysławia wartość, jaką ze sobą niesie to ogniwo w funkcjonowaniu działań Policji i innych służb na rzecz zapewnienia szeroko pojętego bezpieczeństwa wewnętrznego. Publikacja ukazuje najważniejsze zadania, jakie spoczywają na policjancie kierującym obsadą stanowiska kierowania, w kontekście ukierunkowania wstępnych działań w związku z wystąpieniem zdarzenia¹.

Słowa klucze: bezpieczeństwo wewnętrzne, zarządzanie dziedziną bezpieczeństwa wewnętrznego, zarządzanie zasobami ludzkimi, służba dyżurna, policja

Key words: internal security, management of internal security institutions, human resources, duty service, police

¹ Użyte określenie „zdarzenie” – oznacza przestępstwo, wykroczenie, zagrożenie lub inny fakt istotny dla stanu bezpieczeństwa i porządku publicznego, który nie musi mieć znamion czynu zabronionego (Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Policji (Dz.Urz. KGP z 2018 r., poz. 4).

Wprowadzenie

Policja jako umundurowana i uzbrojona formacja ochronna powołana została, aby służyć społeczeństwu poprzez ochronę bezpieczeństwa i porządku publicznego. Niekwestionowana jest jej pozycja jako kluczowego instrumentu państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego kraju. Struktura organizacyjna i charakter organów policyjnych zmieniały się wielokrotnie na przestrzeni minionego stulecia. Stanowiło to efekt przeobrażeń wynikających z przemian ustrojowych w historii naszego kraju. Na przestrzeni ubiegłego wieku formujące się służby policyjne przeszły ewolucję zarówno w sensie instytucjonalnym, jak i materialnym. Domeną funkcjonujących instytucji policyjnych była ich podatność na zmiany, wynikające z oczekiwań obowiązującej administracji państwowej. W ten sposób definiowana była ich rola w zakresie sprawowania pieczy nad bezpieczeństwem wewnętrznym państwa.

Aktualnie, za sprawą wyników sondażowych uzyskanych w ramach przeprowadzonych badań opinii społecznej, wyłania się obraz Policji jako instytucji, która zdaje się wychodzić naprzeciw oczekiwaniom obywateli i czyni to w sposób coraz bardziej efektywny. Liczby wskazują na wysoki stopień zaufania społeczeństwa do fachowości organu ścigania (wzrost zaufania do Policji w ciągu ostatnich czterech lat z 65% do 71%)². Bez zróżnicowania na rodzaje służb, rysuje się ogólny, zadawalający obraz kondycji polskiej Policji wśród badanego przekroju respondentów. Można by rzec, że „nigdy nie jest tak dobrze, żeby nie mogło być lepiej”...

W celu zwiększenia efektywności działań Policji na rzecz wzmocnienia współpracy ze społeczeństwem, a także podniesienia jakości i efektywności pracy Policji, komendant główny Policji ustanowił na lata 2016–2018 priorytety, których obowiązywanie przedłużono do 2020 roku, a które przejawiają się w sukcesywnym podwyższaniu kompetencji zawodowych funkcjonariuszy i pracowników Policji. Idąc za głównymi założeniami organu, który jest wiodącą częścią podsystemu bezpieczeństwa publicznego, kwestia usprawnienia zasad organizacji i funkcjonowania stanowisk kierowania³ bez wątpienia wpisuje się w obszar działań, mający wpływ na zapewnienie bezpieczeństwa obywateli.

Wracając do przebadanej grupy, znamieny w odczuciu respondentów wydaje się być kontakt obywatela z Policją na etapie wstępnym. Klaruje się wówczas w oczach osoby (występującej bardzo często w charakterze pokrzywdzonego) pierwsze wrażenie na temat instytucji, do której zwraca się zazwyczaj z pomocą. Zgłoszenie następuje najczęściej drogą telefoniczną lub poprzez osobiste stawiennictwo w jednostce Policji. Wówczas policjantem pierwszego kontaktu, który spotyka się z zakomunikowaniem problemu w pierwszej fazie zgłoszenia, jest policjant z obsady stanowiska kierowania (zwanego dalej SK).

² Komunikat z badań Centrum Badania Opinii Społecznej, nr 43/2020, „Zaufanie społeczne”, kwiecień 2020, s. 9.

³ Użyte określenie „stanowisko kierowania” oznacza wyodrębnione, odpowiednio wyposażone i zabezpieczone miejsce pełnienia służby dyżurnego, zastępcy dyżurnego lub pomocnika dyżurnego oraz miejsce wykonywania zadań przez operatora zgłoszeń alarmowych (Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji...).

Mając na względzie trzy pierwsze zadania wymienione w czołowym dla policjantów akcie prawnym, jakim jest ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 r.:

- 1) ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra;
- 2) ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania;
- 3) inicjowanie i organizowanie działań mających na celu zapobieganie popełnianiu przestępstw i wykroczeń oraz zjawiskom kryminogennym i współdziałanie w tym zakresie z organami państwowymi, samorządowymi i organizacjami społecznymi⁴, warto zwrócić uwagę, iż realizacja tych obowiązków nie byłaby możliwa, bez zaangażowania w nich policjantów z SK. To właśnie służba dyżurna poczynawszy od dyżurnego⁵ Komendy Głównej Policji, a skończywszy na dyżurnym komisariatu ma za zadanie (...) zapewnić natchmiastową reakcję Policji na zgłoszone zdarzenie⁶.

Akt prawny rangą ustawy odsyła do regulacji prawnych niższego rzędu, gdzie z mocy ustawy komendant główny Policji określa metody i formy wykonywania zadań przez poszczególne służby policyjne, w zakresie nieobjętym innymi przepisami wydanymi na podstawie ustawy⁷.

Fundamentalnym aktem normatywnym, który określa zadania obsady stanowiska kierowania oraz sposób ich wykonywania służby na stanowisku kierowania, jest obecnie zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Policji.

Warto na wstępie zaznaczyć, że struktura organizacyjna Policji na przestrzeni ostatnich lat podlegała licznym zmianom, które musiały znaleźć swoje odzwierciedlenie w powyższej pozycji. Stąd też w obecnej formie użyte sformułowanie „jednostka organizacyjna Policji” to nie tylko Komenda Główna Policji, komenda wojewódzka Policji, Komenda Stołeczna Policji, komenda powiatowa Policji, komenda miejska Policji, komenda rejonowa Policji, komisariat Policji oraz komisariat specjalistyczny Policji, ale również Centralne Biuro Śledcze Policji od 2018 roku. Co za tym idzie: „...komendanci wojewódzcy Policji oraz Komendant Stołeczny Policji mogą podjąć decyzję o utworzeniu lub zniesieniu SK odpowiednio poza siedzibami własnymi lub siedzibami podległych komendantów miejskich, powiatowych, rejonowych, komisariatów lub komisariatów specjalistycznych Policji. Przepis stosuje się odpowiednio do Komendanta Centralnego Biura Śledczego

⁴ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2020, poz. 360), art. 1, ust. 2.

⁵ Użyte określenie „dyżurny” oznacza policjanta kierującego pracą na SK (Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji...).

⁶ Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji..., § 1.

⁷ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r., art. 1, ust. 1, pkt 2.

Policji”⁸. Zapis zezwala ww. kierownikom jednostek organizacyjnych Policji na swego rodzaju swobodę w podejmowaniu decyzji w kontekście zasadności tworzenia SK w podległych im jednostkach terenowych. Niemniej jednak rozpatrywana stosunkowo od niedawna potrzeba utworzenia stanowiska dyżurnego w Centralnym Biurze Śledczym Policji wskazuje na zasadność pojawienia się tej funkcji, przez pryzmat chociażby zapewnienia koordynacji prowadzonych działań.

Rys historyczny formowania się służby dyżurnej

Początków odpowiednika służby dyżurnej w instytucjach policyjnych państwa polskiego należy upatrywać w przepisach podrzędnych ustawy z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej. Została ona przyjęta półtora roku przed uchwaleniem Konstytucji i w pewien sposób formalizowała zapoczątkowany już proces budowania nowego ustroju organów policyjnych. Zawarty w pierwszym artykule zapis stanowił, że: „Policja jest państwową organizacją służby bezpieczeństwa” i podlega ministrowi spraw wewnętrznych, a w terenie za jego pośrednictwem, przedstawicielom miejscowej władzy administracyjnej⁹. Jak wynika z ówczesnych źródeł prawa, aspekty organizacji, planowania, koordynowania i zaspokajania potrzeb społeczności lokalnych scedowane zostały na miejscowe organy.

Z kolei sentencja artykułu 9 wskazywała, że: „organizacje głównej komendy i okręgowych komend policji określają specjalne przepisy, wydane przez Ministra Spraw Wewnętrznych”¹⁰. Wkrótce ustawa o Policji Państwowej została zastąpiona rozporządzeniem z dnia 6 marca 1928 r. prezydenta Rzeczypospolitej o Policji Państwowej. Policja stała się wówczas „zorganizowanym na wzór wojskowy korpusem przeznaczonym do utrzymania bezpieczeństwa, spokoju i porządku publicznego”¹¹, tracąc tym samym charakter organizacji służby bezpieczeństwa. P. Majer pisze, że: rozporządzenie z sierpnia 1928 r. od strony formalnej było doskonalsze, niż ustawa z lipca 1919 r. Wynikało to głównie z potrzeby dostosowania regulacji prawnych do praktyki policyjnej, a przede wszystkim ewolucji ustrojowej państwa, której istotą było wzmocnienie organów władzy wykonawczej.

W przedmiotowej kwestii tendencja ta wyrażała się zarówno w formie przyjętego aktu (rozporządzenie w miejsce ustawy), jak i w jego treści (ograniczenie podmiotów, wobec których policja pozostawała w bezpośredniej podległości)¹². Po II wojnie światowej miejsce II Rzeczypospolitej zajęła państwowość, określana mianem Polski Ludowej. Policja Państwowa w wyniku podjęcia przez znaczną część jej funkcjonariuszy moralnie dwuznacznej służby w Policji Polskiej Generalnego

⁸ Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji..., § 2a.

⁹ Dziennik Praw Państwa Polskiego 1919 Nr 61, poz. 363.

¹⁰ Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej (Dz.U. 1919 Nr 61, poz. 363), art. 9.

¹¹ Dz.U. RP 1928 Nr 28, poz. 257.

¹² P. Majer, *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 114–115.

Gubernatorstwa¹³ była formacją, która w powojennej rzeczywistości nie mogła z tego powodu kontynuować działalności. Na skutek trwających w Państwie Podziemnym prac koncepcyjnych, 1 sierpnia 1944 r. Krajowa Rada Ministrów wydała dwa rozporządzenia dotyczące rozwiązania Policji Państwowej. „Powojenne realia zdecydowały, że projektowany wedle powyższych zasad aparat policyjny pozostał bytem papierowym; niezrealizowanym zamierzeniem”¹⁴.

Dopiero dnia 7 października 1944 r. dekret PKWN uznał w art. 1 milicję za prawnopubliczną formację służby bezpieczeństwa publicznego, a art. 4 stanowił: „Milicja Obywatelska (zwana dalej MO) podlega Kierownikowi Resortu Bezpieczeństwa Publicznego. Na czele Milicji Obywatelskiej stoi Komendant Główny (zwanego dalej KG)”¹⁵. Jak pisze T. Pączek, w miastach wydzielonych przewidywano powstanie komend miejskich, których organizacja wewnętrzna była analogiczna do struktury komend wojewódzkich. W komendach powiatowych miał funkcjonować referat śledczy, podoficer personalny, instruktor polityczny i podoficer gospodarczy. Bardziej rozbudowaną strukturę projektowano w komisariatach, gdzie wyróżniono: kancelarię, dyżurnych, referat śledczy, referat ewidencji ruchu ludności i referat adresowy, referat ewidencji przedpoborowych, pluton służbowy, rejonowych, instruktora politycznego, instruktora fachowego, podoficera gospodarczego.

Posterunki MO miały mieć organizację podobną do komisariatów i przystosowaną do wymogów służby na danym terenie oraz biuro meldunkowe. Na przykładzie Komendy Powiatowej MO w Słupsku, jej ogniwa zostały zorganizowane według wzoru wynikającego z projektów KG MO¹⁶. W zakresie ówczesnej struktury organizacyjnej, dyżurny Komendy Powiatowej MO podlegał bezpośrednio zastępcy komendanta powiatowego MO ds. polityczno-wychowawczych, funkcjonując w hierarchii na tej samej płaszczyźnie, co Referat Personalny i Referat Gospodarczy. Z czasem ogniwo to zaczęło podlegać bezpośrednio komendantowi miejskiemu MO.

W sprawozdaniu za styczeń 1946 r. wynika, iż dyżurni stanowili niewielką grupą milicjantów prewencji. Słupskie jednostki MO nie miały stałych etatów dla tych stanowisk. Dyżurni byli wyznaczani przez komendantów na służbę trwającą dobę spośród milicjantów całej jednostki MO¹⁷. Zadania dyżurnych określała instrukcja służby zewnętrznej i nadzoru administracyjnego MO z 19 kwietnia 1945 r. Zgodnie z przepisami instrukcji dyżurny przyjmował zawiadomienia o wypadkach i przestępstwach oraz wydawał w związku z tym odpowiednie polecenia funkcjonariuszom MO, informował przełożonych o wydarzeniach, przyjmował osoby aresztowane i zatrzymane, prowadził ewidencję i kontrolę osób oddanych pod dozór MO, sprawował opiekę nad dziećmi opuszczonymi i umieszczonymi w jednostce milicji, odpowiadał

¹³ P. Majer, *Okupacyjne i powojenne losy polskich policjantów*, „Przegląd Policyjny”, 1999, nr 1(53)–2(54), s. 102–121.

¹⁴ P. Majer, *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 117.

¹⁵ Dz.U. 1944 Nr 7, poz. 33.

¹⁶ Zob. T. Pączek, *Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1954*.

¹⁷ AIPN Gd., sygn. 05/54/50, Sprawozdanie Komendanta Powiatowego MO w Słupsku za styczeń 1946 r., k. 25.

za całokształt wydarzeń na terenie jednostki¹⁸. Z analizy literatury przedmiotu wynika, iż instrukcja nie wspominała o tym, że dyżurny zastępuje kierownika jednostki podczas jego nieobecności, mimo tego zgodnie z przedwojennymi zasadami stosowano taką praktykę¹⁹. Niewkomponowanie na stałe służby dyżurnej w ówczesnej strukturze sprawiło, że poziom jej funkcjonalności nie był wysoki. Składała się na to niestałość etatowa, ubogie warunki, w jakich po wojnie przyszło służyć milicjantom, a przede wszystkim niedoprecyzowana rola dyżurnego w owym okresie. W wynikach przeprowadzonej w październiku 1949 r. kontroli słupskich jednostek znaleźć można wzmiankę, że dyżurni w nocy spali na służbie, a za dnia często opuszczali dyżurkę²⁰. Na względzie należy mieć fakt, iż w pierwszych latach powojennych obywatel miał utrudniony kontakt z posterunkami Milicji Obywatelskiej za sprawą małej liczby aparatów telefonicznych. Informacje o zdarzeniach były zazwyczaj przekazywane osobiście i w godzinach urzędowania. Do dnia dzisiejszego w niewielkich miejscowościach w mentalności mieszkańców ukuła się praktyka, iż pewne sprawy należy zgłosić kolokwialnie mówiąc „za dnia”.

W tym miejscu autor pragnie odnieść się do czasów terażniejszych i wspomnieć o spostrzeżeniu, którego dokonał w ramach przeprowadzonej obserwacji uczestniczącej w Komisariacie Policji I (zwanym dalej KP I) w Słupsku. Okazało się, iż jednym z postulatów pełnienia tam całodobowej służby dyżurnej jest fakt ulokowania jednostki Policji w ścisłym centrum miasta, w tzw. jego „starej” części, charakteryzującej się dość intensywnym nasileniem zjawisk kryminogennych, gdzie bardzo często o różnym czasie zgłaszają się pokrzywdzeni, świadkowie. Wynika to ze świadomości obywateli, iż: „Policja” zawsze tam była, stąd wolą niejednokrotnie pofatygować się do jednostki, niż zgłosić zdarzenie telefonicznie. W trakcie kilkugodzinnej obserwacji dosyć częsty był fakt zgłaszania się interesantów celem osobistego poinformowania o zakłócaniu porządku publicznego czy złożeniu stosownego zawiadomienia. W tym drugim przypadku dało się zauważyć również sprawność ze strony funkcjonariuszy pełniących dyżur zdarzeniowy, gdyż petenci nie musieli oczekiwać zbyt długo na wykonanie z nimi czynności procesowych. Z drugiej strony osoba pełniąca służbę dyżurną mogła zająć się przyjmowaniem kolejnych zgłoszeń, a policjanci za sprawą korzystnej dla nich sytuacji przyjscia dobrowolnego zgłaszającego do jednostki nie musieli tracić czasu na udanie się do jego miejsca zamieszkania. Stan wynikający z przemyślanej organizacji grupy zdarzeniowej przez kierownika jednostki z pewnością był zadawalający dla „dyżurnego” z racji dysponowania odpowiednimi siłami i środkami, jak też nie powodował u interesantów odczucia zniecierpliwienia zbyt długim czasem czekania²¹.

¹⁸ Instrukcja przedwojennych policjantów. Zadania dyżurnego MO pochodzą z rozkazu Komendanta Głównego PP nr 330/26 *Zasady ustroju wewnętrznego komisariatów (podkomisariatów) Policji Państwowej*, [w:] *Organizacja instytucji policyjnych...*, A. Misiuk, A. Pepłoński, s. 278.

¹⁹ AIPN Gd., sygn. 05/54/50, Sprawozdanie Komendanta Powiatowego MO w Słupsku z 30 kwietnia 1946 r. za kwiecień 1946 r., k. 43.

²⁰ AIPN, sygn. 707/534, t. 1, Akta osobowe Wyka Piotr, Sprawozdanie z pobytu w Słupsku funkcjonariusza KW MO w Szczecinie od 17 do 18 października 1949 r., k. 36.

²¹ Źródło: wyniki badań autora z 2019 r.

Przyjęty model *quasi* stanowiska kierowania, realizujący przede wszystkim funkcję recepcyjną, a więc usługową wobec interesantów, jak najbardziej wydawał się spełniać oczekiwania lokalnej społeczności. Wskutek uprzednio przeprowadzonej reorganizacji służby dyżurnej w strukturach Komendy Miejskiej Policji w Słupsku, argument pozostawienia w komisariacie na stałe służby, która całodobowo będzie przyjmowała zgłoszenia od interesantów, okazał się trafionym pomysłem. Idea utworzenia substytutu niegdyś etatowo prosperującego stanowiska kierowania w KPI w Słupsku sprowadziła z kolei pozycję „dyżurnego” do funkcji, jaką odgrywał w okresie powojennym. Zakres powierzonych obowiązków oscylował przede wszystkim wokół zadań, które przyświecały idei formowania początków służby dyżurnej, a mianowicie: przyjmowanie zgłoszeń od obywateli i odprawianie do służby patroli, przy uwzględnieniu nieformalnego nadzoru nad działaniami podległych funkcjonariuszy.

Wracając do formuły służby dyżurnej z końcówki lat czterdziestych, zmiany w jej funkcjonowaniu zaszły wraz z zespoleniem Milicji Obywatelskiej z aparatem bezpieczeństwa publicznego. Zgodnie z rozkazem nr 13 ministra bezpieczeństwa publicznego z 18 marca 1949 r. wprowadzone zostały istotne zmiany w strukturze poziomej milicji każdego szczebla. W jednostkach powiatowych strukturę wewnętrzną podzielono na referaty odpowiadające wydziałom w komendach wojewódzkich, wydziały komend wojewódzkich odpowiadały zaś oddziałom KG MO. Rozkaz organizacyjny nr 030 z 21 kwietnia 1952 r. i wydane w związku z nim normatywy prawa wewnętrznego zamknęły okres budowania nowej struktury organizacyjnej Milicji Obywatelskiej podporządkowanej aparatowi bezpieczeństwa publicznego.

Przełomowy rok wprowadził nowe instrukcje dla dyżurnych jednostek wykonawczych – komisariatów i posterunków MO²². Jak pisze T. Pączek, znaczenie dyżurnego w strukturze komisariatu nabrało wyższego wymiaru. W strukturze jednostki dyżurny podlegał bezpośrednio kierownikowi jednostki i odpowiadał za całokształt pracy komisariatu podczas nieobecności kierownika. Do jego podstawowych obowiązków należało dysponowanie plutonem (drużyną) służbowym i wysyłanie funkcjonariuszy na interwencje, konwoje, posterunki wartownicze, zabezpieczenie śladów przestępstwa. Ponadto w jego gestii leżało załatwianie spraw interesantów, nadzór nad osobami oddanymi pod dozór MO i aresztami. Miał on natychmiast reagować na wrogie wystąpienia i poważniejsze przestępstwa. W przypadku zdarzeń natury politycznej zobowiązany był do powiadomienia terenowego UBP i sekretarza komitetu PZPR. Dyżurny wykonywał także czynności procesowe, które można było wykonać w komisariacie – spisywał zawiadomień o przestępstwie i przesłuchiwał świadków, natomiast pozostałe czynności na miejscu zdarzenia wykonywali delegowani milicjanci. Dyżurni komisariatów MO prowadzili bardzo obszerną dokumentację służbową, składającą się z 10 różnych ksiąg, wykazów i skorowidzów.

²² AIPN, KG MO, sygn. 0342/34, Instrukcja nr 5/52 Szefa II Oddziału KG MO z 12 marca 1952 r. o Pełnieniu służby milicjanta dyżurnego na posterunku MO, k. 72–74; AIPN, MBP, sygn. 00885/692, Instrukcja nr 25/52 Komendanta Głównego MO z 5 grudnia 1952 r. o pełnieniu służby podoficera dyżurnego w komisariacie MO. Pojęcie „dyżurka” w żargonie policyjnym, zamiennie stosowane w kontekście stanowiska kierowania.

Nieco inaczej przedstawiała się służba dyżurnego na posterunku MO. Służba ta była pełniona tylko w przypadku nieobecności komendanta. Dyżurny posterunku MO przeprowadzał odprawę do służby posterunkowych i wydawał im polecenia związane z działalnością posterunku. Tak samo jak jego kolega z komisariatu, załatwiał sprawy interesantów, nadzorował osoby oddane pod dozór MO, nadzorował areszt i spisywał protokoły związane z zawiadomieniem o przestępstwie. W przypadku zdarzeń politycznych i poważniejszych przestępstw miał obowiązek powiadomić komendę powiatową oraz komendanta posterunku.

Rola dyżurnego w zakresie wykonywania zadań przez aparat MO ciągle wzrastała. Wyposażenie jednostek w stacje radiowe oraz milicjantów w radiotelefony umożliwiło bezpośrednie komunikowanie się dyżurnego jednostki z posterunkami MO i milicjantami pełniącymi służbę w terenie²³.

Znaczenie służby dyżurnych zostało dostrzeżone w nowej strukturze MO w 1955 r. Wtedy to zostały utworzone stałe etaty dla tych stanowisk i dyżurni zostali zaliczeni do kierownictwa komend powiatowych i miejskich. Nowe rozwiązania organizacyjne miały przede wszystkim na celu stworzenie stałej grupy oficerów dobrze przygotowanych merytorycznie oraz mających doświadczenie w tego rodzaju służbie. Nie było to możliwe przy rotacyjnym wyznaczaniu dyżurnych jednostek. Pewną rolę, zdaniem T. Pączka, odgrywał również aspekt psychologiczny. Inaczej były traktowane polecenia oficera zaliczanego do kierownictwa komendy, aniżeli kolegi z patrolu czy pokojku. Nieuregulowanie w owych czasach pewnych kwestii związanych z pragmatyką służbową skutkowało wydaniem 20 lipca 1954 r. trzech dekrétów: o służbie w organach Bezpieczeństwa Publicznego, o Milicji Obywatelskiej i o Służbie Więziennej²⁴.

Funkcjonujący model organizacyjny aparatu policyjnego okazał się nietrwały. Dopiero przeprowadzona w listopadzie 1956 r. reorganizacja aparatu policyjnego okazała się trwała, bowiem ukształtowane wówczas relacje między jej poszczególnymi formacjami oraz struktury organizacyjne przetrwały w zasadniczych rozwiązaniach do 1983 r.

Uszczegółowienie organizacji służby i zadań oficerów dyżurnych przyniósł rozkaz komendanta głównego MO nr 1/56 z 11 stycznia 1956 roku²⁵. Nowymi obowiązkami stało się przyjmowanie i nadawanie telefonogramów i szyfrogramów oraz sporządzanie dziennych meldunków informacyjnych. Jak pisze T. Pączek w oparciu o teksty źródłowe dotyczące funkcjonowania MO w 1964 r., po połączeniu słupek komend oficerowie dyżurni nadal byli zaliczani do kierownictwa jednostki. Utworzono wtedy cztery etaty dla tego stanowiska ze stopniem służbowym podporucznika²⁶. W 1967 r. stworzono specjalne ogniwo – Grupę Dyżurnych – nadal z oficerskimi

²³ T. Pączek, *Milicja Obywatelska w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1975*, Słupsk 2014, s. 143 i 144.

²⁴ Dz.U. 1953 Nr 34, poz. 142–144.

²⁵ GAP, AN, sygn. 4/58, Rozkaz nr 1/56 Komendanta Głównego MO z dnia 11 stycznia 1956 r. wprowadzający do użytku służbowego *Regulamin organizacji i działania komendy powiatowej MO*, k. 13–15.

²⁶ AIPN, MSW, sygn. 10/1788, Etaty nr KSZ/KMP/07 Komendy Milicji Obywatelskiej Miasta i Powiatu w Słupsku z 1 czerwca 1964 r.

czterema etatami²⁷. Jak nadmieniał T. Pączek, tak jak w każdym ogniwie, również i u dyżurnych zdarzały się błędy i niedociągnięcia²⁸. Podczas kontroli jednostek terenowych w województwie koszalińskim w 1966 r. stwierdzono, że oficerowie dyżurni nie przyjmują protokolarnie zawiadomień o przestępstwie, a jedynie kończą sprawę rozmową z pokrzywdzonym. Przy zgłoszeniach telefonicznych nie sporządzają notatek służbowych dotyczących treści zgłoszenia, nie żądają dokumentów procesowych od milicjantów wysyłanych na miejsce przestępstwa. Jedynym śladem zaistnienia zdarzenia była więc adnotacja w książce służby²⁹. W 1973 r. została stworzona Grupa Dyżurnych. Dyżurni, funkcjonując w strukturze komendy, byli zaliczani do kierownictwa jednostki³⁰.

Z upływem lat stanowisko dyżurnego uległo deprecjacji w hierarchii Policji, nie wprost proporcjonalnie do rozrastającego się zakresu obowiązków związanych z tą służbą. Obowiązujące przepisy resortowe wskazują jednoznacznie, iż owszem, dyżurny pełni ważną funkcję w systemie pracy jednostki, lecz służba ta została wchłonięta w struktury prewencji lub sztabu. Wiąże się to z bezpośrednią podległością służbową, nie kierownikowi lub zastępcy kierownika jednostki, lecz jednemu z naczelników wymienionych komórek.

Dyżurny nadal przejmując obowiązki kierowania działaniami funkcjonariuszy swojej jednostki oraz podejmuje decyzje we wszystkich sprawach dotyczących jej funkcjonowania. Stanowi również pierwsze ogniwo, z którym stykają się interesanci przychodzący do jednostki policyjnej³¹.

Organizacja aparatu policyjnego, wprowadzona ustawą z 14 lipca 1983 r., obowiązywała aż do schyłku istnienia państwowości, dla której nazwa własna brzmiała Polska Rzeczpospolita Ludowa. Zmiany na arenie międzynarodowej, jakie miały miejsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, które pozwoliły na przekształcenie tej państwowości w Rzeczpospolitą Polską, musiały również przynieść w efekcie przebudowę całego aparatu władzy państwowej, a w tym i aparatu policyjnego. Wejście w życie pakietu ustaw policyjnych było niezbędną przesłanką do rozpoczęcia procesu budowy nowych struktur³².

Zmiany w strukturze organizacyjnej nastąpiły wraz z wejściem w życie ustawy zmieniającej ustawę Policji z dnia 21 lipca 1995 roku³³. Pomimo iż od momentu jej

²⁷ AIPN, MSW, sygn. 10/1789, Etaty nr KSZ/KMiP/OIO Komendy Miejskiej i Powiatowej Milicji Obywatelskiej w Słupsku z 29 lipca 1967 r.

²⁸ T. Pączek, *Milicja Obywatelska w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1975*, Słupsk 2014, s. 145.

²⁹ AIPN, KW MO Koszalin, sygn. 17/676, Informacja zastępcy komendanta wojewódzkiego MO w Koszalinie z 12 lipca 1966 r. z przeprowadzonych badań w zakresie wykorzystania posiadanych przez jednostki MO sił i środków dla zapewnienia warunków natychmiastowej interwencji na zaistniałe wydarzenia, k. 5–6,

³⁰ T. Pączek, *Milicja Obywatelska w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1975*, Słupsk 2014, schemat nr 15, 20, 21.

³¹ Zob. J. Radkowski, *Organizacja służby dyżurnego jednostki (materiały pomocnicze)*, Słupsk 1998, s. 4.

³² P. Majer, *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007, s. 215 i 244.

³³ Ustawa z dnia 21 lipca 1995 r. o zmianie ustaw: Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji, o Urzędzie Ochrony Państwa, o Straży Granicznej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 779).

uchwalenia podlegała ona wielokrotnym nowelizacjom, służba dyżurna była zawsze plasowana w pionie prewencyjnym lub w sztabie z uwagi na jej specyfikę. Znalazło to wyraz w formie jej nadzoru sprawowanego w jednostkach, począwszy od szczebla podstawowego, a na wojewódzkim kończąc.

Usytuowanie służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Policji i wieloaspektowa rola dyżurnego w kontekście reakcji na zgłoszenie obywatela

Dziś służba dyżurna, zgodnie z systematyzującymi ją zapisami rangi zarządzenia, „w strukturze jednostki może być umieszczona w następujących komórkach:

- prewencji;
- sztabie Policji;
- stanowisku kierowania;
- zintegrowanym stanowisku kierowania;
- komórkach dyżurnych³⁴.

Wychodząc natomiast naprzeciw społeczeństwu, należy sobie uświadomić, iż zakres działania komendy powiatowej (miejskiej, rejonowej) Policji obejmuje m.in.:

- zapewnienie mieszkańcom możliwości sygnalizowania lub zgłaszania Policji zdarzeń, sytuacji zagrażających bezpieczeństwu ludzi i mienia albo porządkowi publicznemu, a także stworzenie warunków umożliwiających natychmiastową reakcję Policji na takie sygnały lub zgłoszenia;
- organizowanie, koordynowanie i nadzorowanie funkcjonowania służb dyżurnych w jednostkach Policji nadzorowanych przez komendanta powiatowego Policji³⁵.

Zasadnym jest ukazanie rozbudowanego w obecnym czasie wachlarza obowiązków dyżurnego jednostki organizacyjnej Policji na rzecz zapewnienia szeroko pojętego bezpieczeństwa wewnętrznego na szczeblu powiatowym. Niebagatelny pozostaje wpływ, jaki wywiera z racji zajmowanego stanowiska dyżurny na działania wewnątrz jednostki, poprzez wykonywanie zadań zawartych w przepisach resortowych. Zakres czynności sprowadza się do nadzoru pewnych aspektów pracy policjantów, którzy poprzez wykonywanie powierzonych im zadań, przyczyniają się do kreowania stanu bezpieczeństwa w ujęciu lokalnym. Zapewnienie właściwego mechanizmu i spójności działań Policji to niewątpliwie czołowa rola dyżurnego w strukturach hierarchicznych jednostki.

Rozpatrując znaczenie dyżurnego na rzecz podjęcia działań wzmacniających bezpieczeństwo wewnętrzne, w pierwszej kolejności należy zacząć od fundamentalnej i najbardziej transparentnej jego roli w odczuciu obywatela zgłaszającego telefonicznie

³⁴ Zarządzenie nr1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (Dz.Urz. KGP Nr 18, poz. 135), § 20.

³⁵ *Ibidem*, § 30.

lub osobiście zdarzenie. Mowa to o obowiązku „...zapewnienia natychmiastowej reakcji Policji na zgłoszone zdarzenie, które następuje poprzez:

- a) bieżące przyjmowanie zgłoszeń o wydarzeniach oraz informacji uzupełniających;
- b) niezwłoczne inicjowanie działań po przyjęciu zgłoszenia lub informacji o zdarzeniu;
- c) bieżące kierowanie będącymi w jego dyspozycji siłami i środkami jednostki Policji;
- d) dokonywanie zmian w dyslokacji służby stosownie do zaistniałych potrzeb;
- e) podejmowanie decyzji i wydawanie poleceń w zakresie kompetencji określonych przez kierownika jednostki Policji oraz wynikających z odrębnych przepisów;
- f) zapewnienie właściwego obiegu informacji o zdarzeniu;
- g) kierowanie siłami policyjnymi do czasu wyznaczenia policjanta odpowiedzialnego za prawidłową realizację zadań w związku z zaistniałym zdarzeniem³⁶.

W zależności od rodzaju zdarzenia, o którym mowa powyżej, dyżurny w ujęciu koordynacji powziętych działań zewnętrznych m.in.:

- 1) zawiadamia o zdarzeniu właściwe służby ratownicze o konieczności podjęcia przez nie działań;
- 2) zawiadamia podmioty zobowiązane lub uprawnione na podstawie odrębnych przepisów do udziału w czynnościach związanych ze zdarzeniem;
- 3) utrzymuje bieżący kontakt z kierownikiem grupy prowadzącej czynności na miejscu zdarzenia, któremu w razie potrzeby organizuje niezbędne wsparcie;
- 4) wskazuje sposób i termin przekazania przez policjantów dokumentacji sporządzonej z czynności realizowanych w związku ze zgłoszeniem o zdarzeniu;
- 5) wyznacza policjanta dowodzącego interwencją w przypadku skierowania do działań więcej niż jednego patrolu, a w przypadku wyznaczenia takiego policjanta przez kierownika jednostki Policji zawiadamia o tym wyznaczonego policjanta oraz pozostałych policjantów będących na miejscu zdarzenia i kierowanych do jego obsługi³⁷.

Z punktu wytyczania kierunków działań podległych policjantów, dyżurny występuje często w roli „komendanta po godzinach” (analogicznie jak to miało miejsce w okresie powojennym). Sprawia to, iż jako osoba decyzyjna stanowi istotny kontrybutor w machinie ukierunkowanych działań, nadając im początek i właściwy przebieg. Występowanie w charakterze łącznika z innymi podmiotami, odpowiedzialnymi na utrzymanie bezpieczeństwa, wskazuje na interdyscyplinarny charakter tej funkcji. Za sprawą nadanych z racji zajmowanego stanowiska uprawnień koordynacyjnych w zakresie organizacji i wykonywania zadań przez współdziałające służby, dyżurny przejmując rolę osoby zawiadującej prowadzonymi działaniami.

³⁶ Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji..., § 5 ust. 1, § 9 ust. 1.

³⁷ *Ibidem*, załącznik 2, § 3 ust. 2.

Istnienie w dzisiejszych strukturach policyjnych sformalizowanych stanowisk kierowania wraz z ich etatową obsadą wydaje się być wyjściem naprzeciw oczekiwaniom obywateli, na skuteczne podjęcie działań w związku z zakłóconym stanem bezpieczeństwa. Taki ugruntowany model całodobowej służby, powołanej do natychmiastowej reakcji na wszelkiego rodzaju zagrożenia, znalazł odzwierciedlenie w zmieniających się przepisach. Za sprawą zmian ustrojowych w kraju, które nastąpiły w 1989 r., struktura i funkcjonowanie polskiej Policji uległo zmianie. Wówczas w ustawie z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji z pionu prewencji zostały wydzielone komórki sztabowe. Skutkowało to wyodrębnieniem służby dyżurnej i uplasowaniem jej na stałe w strukturach organizacyjnych Policji, w wydziałach odpowiedzialnych na prewencję lub w zadania sztabowe, w zależności od obowiązującej struktury wewnętrznej danej jednostki. Funkcjonujący model zarządzania bezpieczeństwem lokalnym, opierający się na scentralizowaniu służb, powołanych do ingerencji w przypadku wystąpienia działań w jakikolwiek sposób zakłócających bezpieczeństwo, wyniósł rolę dyżurnego miejscowej jednostki Policji na wyższy wymiar, wychodzący poza ramy *stricte* wynikające z przepisów resortowych.

Bibliografia

- Misiuk A., Peptoński A., *Organizacja instytucji policyjnych w II Rzeczypospolitej 1918–1926: wybór źródeł i dokumentów*, Szczytno 1994.
- Majer P., *Okupacyjne i powojenne losy polskich policjantów*, „Przegląd Policyjny”, 1999, nr 1(53)–2(54).
- Majer P., *Ustawy polskiej policji (1791–1990). Źródła z komentarzem*, Szczytno 2007.
- Pączek T., *Milicja Obywatelska w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1975*, Słupsk 2014.
- Pączek T., *Struktura organizacyjna Milicji Obywatelskiej w Słupsku i powiecie słupskim w latach 1945–1954*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, Rzeszów 2009.
- Radkowski J., *Organizacja służby dyżurnego jednostki (materiały pomocnicze)*, Słupsk 1998.
- Akty normatywne Komendy Głównej MO i Ministerstwa Spraw Zagranicznych 1952–1956.
- Ustawa z dnia 24 lipca 1919 r. o policji państwowej (Dz.U. 1919 Nr 61, poz. 363).
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. 2020, poz. 360).
- Ustawa z dnia 21 lipca 1995 r. o zmianie ustaw: urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych, o Policji, o Urzędzie Ochrony Państwa, o Straży Granicznej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 779).
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o Policji Państwowej (Dz.U. 1928 Nr 28, poz. 257).
- Zarządzenie nr 1173 Komendanta Głównego Policji z dnia 10 listopada 2004 r. w sprawie organizacji służby dyżurnej w jednostkach organizacyjnych Policji (Dz.Ur. KGP z 2018 r., poz. 4).
- Zarządzenie nr 1041 Komendanta Głównego Policji z dnia 28 września 2007 r. w sprawie szczegółowych zasad organizacji i zakresu działania komend, komisariatów i innych jednostek organizacyjnych Policji (Dz.Ur. KGP Nr 18, poz. 135).

Komunikat z badań Centrum Badań Opinii Społecznej, nr 43/2020, „Zaufanie społeczne”, kwiecień 2020.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Gdańsku.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie.

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Warszawie.

Archiwum Komendy Wojewódzkiej Policji w Gdańsku.

Sprawozdania Komendanta Powiatowego MO w Słupsku.

Sprawozdania Komendy Wojewódzkiej MO w Szczecinie.

Zespół Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Koszalinie.

Summary

The author cross-sectionally presents the shaping of the model of the duty service in the structures of police institutions from the previous century until now. He draws attention to the perception of the position of the duty officer over the decades in local units. The author perceives an increasingly important role of this position in the structures of units at the local level. He highlights the value of this in the functioning of the Police and other services in order to ensure the generally understood internal security. The article describes the most important tasks of the police officers in charge of the staffing of the control room in the context of directing the initial actions related to incidents.